

AKO VZNIKALA BIBLIA?

Rekordy sú vraj na to, aby sa prekonávali. Ak by Biblia vedela rozprávať, asi by na to iným knižným rivalkám, ktoré by ju chceli obrať o jej mnohé prvenstvá, skromne zapriala: „Veľa šťastia!“

Nielenže je Biblia tou najčítanejšou knihou na svete, ale zároveň ide údajne o dielo, ktoré má najviac *nečítaných* vydaných kópií. Síce je toto tvrdenie ťažké overiť, ale svedčí o dvoch veciach – o neuveriteľnej rozšírenosti tejto knihy, no tiež zároveň o rastúcej biblickej negramotnosti. A práve preto sa tu v týchto riadkoch spolu s vami pokúsim aspoň trochu napraviť túto nemalú obavu.

Ak si vyhľadáte aktuálne rebríčky najčítanejších kníh na svete, zistíte, že Biblia je ozajstným rekordérom. Odhaduje sa, že sa z nej predalo dva a pol miliárd výtlačkov a existuje ešte oveľa viac kópií rozdávaných zadarmo. Z náboženských kníh nasleduje Korán (asi 800 miliónov) a Kniha Mormónova (zhruba 150 miliónov). Možno vás prekvapí (a možno nie), že z populárnych kníh sú na prvých miestach *Príbeh dvoch miest* od Charlesa Dickensa, spolu s *Malým princom* od Antoineho de Saint-Exupéryho (obe približne po 200 miliónov). Nasleduje trilógia *Pán prsteňov* od J. R. R. Tolkiena (vyše 150 miliónov) a *Harry Potter a Kameň mudrcov* od J. K. Rowlingovej (viac než 120 miliónov), pričom jej celá séria vykazuje neuveriteľne čísla (celkovo až vyše 500 miliónov). Ešte veľmi rád spomeniem, že už o pár miest na to by sme v tomto zozname našli aj *Hobbíta*, opäť, samozrejme, od Tolkiena (100 miliónov).

Tieto čísla sme si spomenuli, aby sme si vsadili vplyv Biblie trochu do kultúrneho kontextu. Možno vás niektoré z daných čísel aj zaskočili. Čo však zvykne zaskočiť ľudí ešte viac, je to, ak by sa ich niekto spýtal na počiatky Biblie alebo všeobecne na čokoľvek, čo má súvis s jej históriou. A práve o toto sa tu dnes, hoci celkom stručne, pokúsime. Pozrieme sa tu na taký veľký historicko-biblický „výcuc“, ktorý vám, verím, vedomostne a vhodne poslúži. Náš plán je pred nami a je v stručnosti takýto – lepšie pochopiť, prečo je dnes Biblia taká, aká je.

BIBLIA AKO SÚBOR KNÍH

Biblia nie je jedna kniha, ale je to súbor kníh. A práve to sa skrýva za samotným názvom. Grécky výraz *ta biblia* znamená knihy a neskôr počas stredoveku bol prevzatý aj latinčinou na označenie tejto zbierky posvätných kníh. Dnes sa bežne považuje Biblia za kresťanskú literatúru, ale pred kresťanskou Bibliou najprv existovali spisy tvoriace tú židovskú. Tá sa dnes označuje z kresťanského pohľadu ako Stará zmluva, ale Židia ju nazývajú buď Hebrejská Biblia, Tóra, alebo Tanach. Ak by vás zaujímalo prečo Tanach, je to skratka z troch slov (Tóra, Neviim a Ketuvim), ktoré označujú Mojžišove knihy, prorokov a iné písomnosti. V súčasnosti je to tak, že samotný pojem Biblia môže označovať buď jej židovskú, alebo kresťanskú verziu, a hoci je to niekedy z kontextu jasné, sú situácie, keď je to vhodné odlíšiť.

Toto nám nateraz stačí, aby sme sa nezmotali v slovíčkach už na začiatku. Podstatné pre nás teda je, že Biblia je veľký súbor kníh, ktorý vznikol počas mnohých storočí a boli napísané mnohými autormi. Tieto čísla však nemôžeme zdefinovať úplne presne – teda, že koľko presne autorov na nej pracovalo, alebo s minimálnou odchýlkou určiť, v ktorom storočí či desaťročí texty vznikli. Pri niektorých knihách to vieme s relatívnou presnosťou a pri niektorých s oveľa menšou. O chvíľu si niečo o tom povieme.

NOVOZMLUVNÉ POZADIE

Samotná Biblia má dva veľké súbory kníh – takzvanú Starú zmluvu a Novú zmluvu. Knihy Starej zmluvy vznikli všetky pred Kristom a knihy Novej zmluvy po narodení Ježiša. Obe tieto časti vznikali teda v celkom iných historických podmienkach. A aby to bolo pre istotu úplne jasné, všetky príbehy o Ježišovi, jeho apoštoloch a ranej cirkvi sú teda z Novej zmluvy. Bez toho, aby sme šli do detailov, bude dostatočne presné povedať si, že Stará zmluva bola postupne tvorená počas prvého tisícročia pred našim letopočtom a z toho z veľkej časti v 6. a 5. storočí.

V porovnaní s týmto je Nová zmluva celkom iná. Všetky jej časti boli totiž spísané približne za niekoľko desiatok rokov, čo je, samozrejme, oveľa kratšia doba než niekoľko storočí. Pri tomto všetkom je dobré spomenúť si jednu dôležitú vec – mnohé spisy, ktoré máme či už v Starej zmluve, alebo v Novej zmluve, neboli napísané na jedno posedenie, ale proces ich zhotovenia mohol byť oveľa dlhší. A nielen to. Môžeme tu badať aj viaceré zdroje, ktoré autori použili pri ich písaní, respektíve keď zbierali spomenuté zdroje, aby vytvorili finálny produkt. To znamená, že v mnohých prípadoch prv, než vzniklo nejaké dokončené evanjelium – teda, v tej podobe, ako ho vidíme a čítame dnes – existovali najprv jeho kratšie časti, ktoré sa ústnym podaním šírili medzi ľuďmi.

Takto jednoducho fungujeme aj my v našom bežnom živote, alebo aspoň sme zvykli v dobe pred smartfónmi a internetom. Ak sa totiž niečo významné udeje, začnete to šíriť tak, že o tom niekomu poviete a nebudete o tom písať na papyrus, ktorý by sme aj tak museli najprv kúpiť či si vyrobiť. Navyše v prvom rade by tu bola zároveň aj veľká šanca, že by ste pred modernou dobou ani nevedeli písať. Takže mnohé biblické pasáže, ktoré si dnes môžeme prečítať, sa najprv šírili ústne a až o pár rokov ich niekto dokázal spísať. Pokračovalo to tak, že nakoniec, o pár desiatok rokov, niekto prišiel a vzal viacero týchto príbehov a spravil z nich to, čomu dnes vravíme evanjeliá. Ako o tomto procese vieme? Je výsledkom dlhého skúmania rôznymi bádateľmi

počas posledných približne dvesto rokov. Dokonca sa o tom môžete sami dočítať v prvých veršoch Lukášovho evanjelia. Tu daný autor vraví, že už boli pred ním mnohí, ktorí sa pokúsili prebádať a prerozprávať tie evanjeliové udalosti, ktoré sa on pokúsi podať ešte lepšie. Spomenul som „daný autor“, pretože tento autor nemusel byť Lukáš – a podobne je to aj s autorstvom u iných evanjelií.

Aj novozmluvné materiály sa teda šírili najprv ústnym podaním a až neskôr, krátko po Ježišovej smrti, sa začali spisovať. Avšak to neboli evanjeliá, ktoré vznikli ako prvé. Povedzme si niektoré míľniky aj v konkrétnych rokoch, aby sme mali o tejto situácii lepší prehľad. V tomto časovom rebríčku majú prvé miesto listy apoštola Pavla a jeho prvý vieme z istých historických stôp datovať do roku 49 (ide o jeho prvý list Solúnčanom). Evanjeliá prichádzajú na scénu až o čosi neskôr, približne dvadsať rokov po tom, ako začal Pavol písať svoje listy jednotlivým komunitám v Stredomorí, o ktoré sa chcel duchovne starať. Prvá písomnosť Novej zmluvy vznikla teda okolo roku 50 a posledná jej časť okolo roku 100. To znamená, že evanjeliá sa v tomto všetkom nachádzajú zhruba v strede, a to niekedy v rozpätí rokov 70 – 90. Píšem, že to vieme len približne, pretože na mnohých miestach nemáme naozaj konkrétny dátum, kedy sa čo stalo. Vieme to však doplniť inými informáciami z histórie, a keď zapojíme nejakú tú detektívnu činnosť, vieme prísť práve k spomínanému časovému rozpätiu.

Zopakujme si teda trochu inými slovami, na čo sme doteraz prišli: Všetkých dvadsaťsedem písomností Novej zmluvy bolo spísaných približne za 50 rokov, od roku 50 do roku 100, pričom prvotné zdroje vedúce k tomuto spísaniu začali kolovať už aj niekedy predtým. Týmto sme však vôbec neskončili. Možno sme sa pri tomto dozvedeli čosi nové, ale sme v istom zmysle stále len na začiatku. Keď totižto prišiel rok 100 (z pohľadu dnešného kalendára), nik ešte nemal v ruke dáky zväzok s názvom „Nová zmluva“ alebo „Biblia“. Nevieme ani o nikom, kto by mal v prvom storočí pokope všetky štyri evanjeliá, a ak aj mal, musela to byť výnimka. Vieme, že tieto spisy existovali najprv samostatne a že neskôr ich začali ľudia zbierať, a to zvlášť Pavlove listy, potom aj evanjeliá a nakoniec k nim pridávať aj iné.